

Česká republika patří k zemím, kde pozorujeme vysokou souvislost mezi rodinným zázemím žáků a jejich výsledkem nejen v mezinárodních testech. V šetření PISA je úroveň rodinného zázemí vyjádřena indexem *ekonomického, sociálního a kulturního statusu* (ESCS), a právě průměrná hodnota tohoto socioekonomického statusu statisticky významně poklesla od roku 2003 do roku 2012 u žáků víceletých gymnázií. Znamená to, že ve víceletých gymnáziích se zvýšil podíl žáků pocházejících z rodin s nižším socioekonomickým statutem, kteří obvykle dosahují slabších výsledků. Dále byl také zjištěn statisticky významný pokles hodnoty indexu *nejvyššího dosaženého vzdělání rodičů vyjádřeného počtem let školní docházky* (PARED). Na víceletých gymnáziích se o málo zvýšil podíl žáků, jejichž rodiče nemají maturitní vzdělání, a o trochu se snížil podíl žáků, jejichž rodiče dokončili vysokoškolské vzdělání. U žáků základních škol k významným změnám hodnot uvedených indexů nedošlo, ale bylo zjištěno statisticky významné zhoršení hodnoty *vyššího statusu povolání rodičů* (HISEI), znamená to, že se v průměru snížila úroveň jejich povolání. Tento index je součástí souhrnného indexu zázemí ESCS a vykazuje určitou souvislost s výsledkem žáků základních škol. Oproti tomu bylo u žáků základních škol i víceletých gymnázií pozorováno významné navýšení hodnoty indexu popisujícího *domácí vzdělávací zdroje* (HEDRES) a *zdrojů ICT doma* (ICTRES). Oba ukazatele zřejmě souvisí s rostoucí životní úrovní celé společnosti a s lepší vybaveností domácností (zejména v oblasti informačních technologií), nemají však silnou vazbu na výsledky žáků. Naopak trendy hodnot indexů *ekonomického, sociálního a kulturního statusu a nejvyššího dosaženého vzdělání rodičů* podporují úvahu, že konstantní nabídka míst na víceletých gymnáziích a velký zájem žáků na nich studovat umožňují, aby se v nich vzdělávali i žáci, kteří by dříve nemuseli být ke studiu přijati. Ve víceletých gymnáziích se zvýšil podíl žáků z rodin s nižším socioekonomickým statutem, jejichž rodiče dosáhli nižšího vzdělání.

Zjistili jsme, že šest indexů PISA vycházejících z odpovědí ředitelů škol ukazuje na pozitivní změny školního klimatu a dostupnosti vzdělávacích zdrojů v českých školách mezi roky 2003 a 2012. Tyto ukazatele se vztahují ke škole jako vzdělávací instituci a nejsou spojeny pouze s výukou matematiky. Podle ředitelů došlo v základních školách i víceletých gymnáziích ke statisticky významnému posílení *autonomie škol* (SCHAUTON) a snížení *nedostatku aprobovaných učitelů* (TCSHORT). Zvyšující se samostatnost škol je naprosto očekávaným jevem ve vývoji českého školství, jenž byl formulován v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR, zakotven ve školském zákoně a je uplatňován od roku 2004. Změna je charakterizována důsledným oddělením státní a školní úrovně, které jsou definovány jednak formálně vzdělávacími dokumenty a jednak prakticky právě posílením autonomie školy. Avšak jakýkoli vliv na změny ve výsledcích žáků v matematice se neprojevil a ani ho snad nelze očekávat. Také zlepšení aprobovanosti učitelů se na výsledku žáků v matematice neprojevilo, protože se týkalo aprobovanosti učitelů převážně jiných předmětů a oborů. Z výpovědí ředitelů obou druhů škol také vyplynulo zjištění, že v období sledovaných devíti let se významně zlepšilo *školní klima*, a to jak z *hlediska chování učitelů* (TEACCLIM), tak z *hlediska chování žáků* (STUDCLIM). Průměrné hodnoty obou indexů v České republice jsou nyní vyšší než průměr členských zemí OECD, s výsledkem žáků v matematice však žádnou souvislost nevykazují. V základních školách bylo navíc zaznamenáno zlepšení *kvality školních vzdělávacích zdrojů* (SCMATEDU), hodnota zhruba odpovídá průměru zemí OECD, a zvýšení nabídky v oblasti *zájmových matematických aktivit ve škole* (MACTIV), kde mají čeští žáci bohatší nabídku než jejich vrstevníci ze zemí OECD.

V další části se věnujeme indexům odvozeným z odpovědí žáků, které se vztahují ke klimatu ve třídě a k postojům či motivaci žáků. Klima ve třídě a v hodinách matematiky popisují tři indexy – *vztah mezi učitelem a žákem* (STUDREL), *podpora od učitele* (TEACHSUP), které se dostává žákům v hodinách matematiky, a *kázeň v hodinách matematiky* (DISCLIMA).